

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)
nr.17, november 2006

Fortmond gerestaureerd !

De buurtschap Den Nul is gelegen in de gemeente Olst in Overijssel. In deze buurtschap was een oude steenfabriek gevestigd, nabij de rivier de IJssel. De oprichtingsdatum van de fabriek, genaamd Fortmond, is niet geheel duidelijk, maar op een kaart van 1843 kwam reeds een steenfabriek

voor. In 1919 kwam de fabriek in handen van de heer Lammert Bakhuis, hij was vertegenwoordiger in de steen- en vleesindustrie. Omdat veel arbeiders van de Gelderse zijde van de IJssel in de fabriek werkten, werd er een vlet ingezet voor het transport. Vermoedelijk kort na de overname is er een nieuwe schoorsteen gebouwd met een hoogte van 60 meter met stenen van het fabriekaart

Canoy-Herfkens.

Na Bakhuis ging de fabriek over in handen van de heer van Zanen uit Heerde. Deze laatste fabrikant probeerde tevergeefs vergunningen te krijgen voor verdere ontgronding. In 1976 hield de fabriek op te bestaan. Later kwam de grond in het bezit van Staatsbosbeheer. Er werd geen onderhoud meer gepleegd en fabriek en schoorsteen begonnen te vervallen. In 2002 werden er plannen ontwikkeld voor behoud van de schoorsteen als belangrijk landmark in het IJssellandschap. In samenwerking met provincie en gemeente probeerde men de realisatie hiervan mogelijk te maken. De schoorsteen verkeerde uiterlijk in slechte staat, veel stenen zaten los en vielen naar beneden. De bliksemafleiders waren stuk

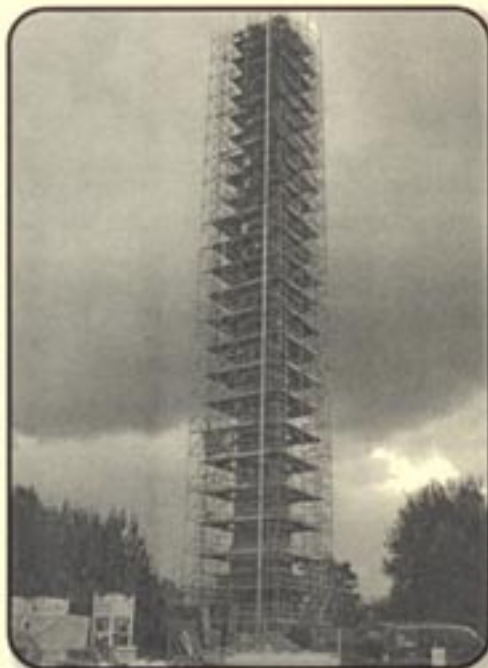
en daardoor werd er veel schade aangericht aan trekbanden en metselwerk.

Bij een uitgebreid onderzoek bleek ook het inwendige van de schoorsteen in veel slechtere staat te verkeren als eerst voorzien, de restauratie zou daardoor aanzienlijk duurder uitvallen. Een deel van de schoorsteen moest worden afgebroken en opnieuw opgebouwd.

In 2006 hebben alle partijen na veel inzet de financiële middelen kunnen vinden om een totale restauratie mogelijk te maken. De schoorsteen is nu geheel hersteld en het voltooien van de restauratie is op 17 november officieel gevierd.

De firma Harm Meijer heeft de schoorsteen hersteld, vanwege de slechte staat van de schoorsteen heeft men ervoor gekozen om de pijp geheel in te steigeren. Dit had het voordeel dat op meerdere hoogtes tegelijk werkzaamheden konden worden uitgevoerd. Als extra is er ook een onderkomen voor een slechtvalk ingebouwd bestaande uit een soort balkon

en een ruimte in de pijp waar de vogel kan nestelen; een luxe appartement op eenzame hoogte.

Bergen op Zoom

Al geruime tijd is er strijd gaande om het behoud van de fabrieksschoorsteen van de voormalige spiritusfabriek Nedalco aan de Van Konijnenburgweg in Bergen op Zoom. Na de sloop van de fabrieksgebouwen zou de schoorsteen als industrieel monument behouden kunnen blijven als middelpunt van een nieuwe woonwijk op de locatie van de fabriek. De meerderheid van de gemeenteraad was echter van mening dat de schoorsteen gesloopt diende te worden, onder meer omdat de schoorsteen te weinig monumentale waarde zou bezitten. Bovendien acht men de kosten van herstel van de schoorsteen te hoog. De schoorsteen van Nedalco werd gebouwd in 1938 door de firma Canoy-Herfkens en had oorspronkelijk een hoogte van 75 meter. Daarmee is het een van de hoogste bakstenen schoorstenen, die ooit in Nederland zijn gebouwd. Onlangs is het bovenste deel van de schoorsteen afgebroken vanwege de bouwvallige staat. Hierdoor is de schoorsteen nu met de helft gereduceerd... Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Brabant zijn van mening dat de schoorsteen een belangrijke cultuurhistorische waarde heeft, en hebben bij de gemeente aangedrongen op het behoud van (het restant van) de schoorsteen.

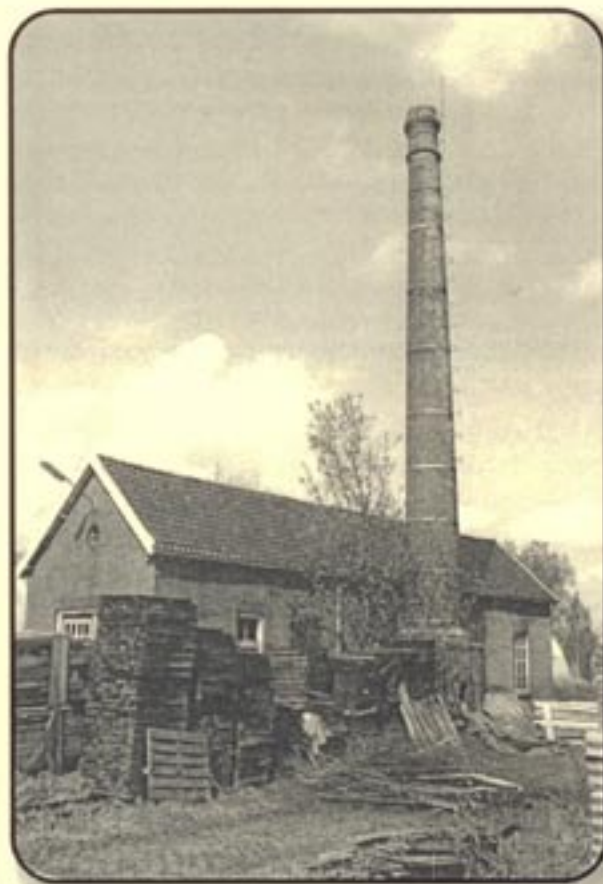
Oldenzaal

De gemeente Oldenzaal heeft een aanvullende lijst vastgesteld voor plaatsing van gebouwen op de rijksmonumentenlijst. Tot de selectie behoort het ketelhuis met schoorsteen van de voormalige stoomhoutzagerij 'de Volharding' aan de Enschedesestraat.

Dit ketelhuis met bijbehorende schoorsteen is een zeldzaam voorbeeld van een kleinschalige stoomhoutzagerij uit het begin van de twintigste eeuw.

De 20 meter hoge schoorsteen werd in 1927 gebouwd, door een tot nu toe onbekende schoorsteenbouwer. De schoorsteen is gemetseld met radiaalstenen, heeft een uitkragende kop en een vierkante voet. De pijp is in slechte staat en dient hersteld te worden. Ketelhuis en schoorsteen zijn niet meer in gebruik sinds 1975, toen op het terrein een nieuwe bedrijfshal in gebruik werd genomen.

De schoorsteen van "de Volharding" is de laatste overgebleven oude fabrieksschoorsteen in Oldenzaal. Ooit was de stad een centrum van textielnijverheid, en werd het stadsbeeld bepaald door rokende schoorstenen.

Sneek

De 77 jaar oude en 25 meter hoge schoorsteen van de voormalige verffabriek van de firma Bornemans aan de Oude Oppenhuizerweg in Sneek is 14 juli op bijzondere wijze gesloopt:

de gemetselde pijp werd in zes stukken gezaagd en naar beneden getakeld met een kraan. De losse stukken schoorsteen werden vervolgens afgevoerd naar een opslagterrein in Sneek, in afwachting van de herbouw als complete schoorsteen bij het voormalige stoomgemaal van Echten aan het Tjeukemeer. Het is voor het eerst in Nederland dat een schoorsteen op deze wijze wordt 'gesloopt'. De zaagmethode is gebruikt om het authentieke karakter van de schoorsteen bij herbouw te bewaren. De schoorsteen zal in de toekomst worden herbouwd, als de opdrachtgever, de Stichting Waterschapserfgoed voldoende geld

heeft om de herplaatsing te kunnen betalen. Het gemaal van Echten werd in 1913 gebouwd als stoomgemaal. Na de elektrificatie van het gemaal werd de schoorsteen overbodig en vervolgens gesloopt. De schoorsteen van de voormalige verffabriek is vrijwel identiek met de afgebroken schoorsteen van het gemaal.

Veghel

De schoorsteen van de voormalige timmerfabriek van de firma Van de Crommert aan de Sluisstraat in Veghel is gered van de sloop. Het complex van de timmerfabriek was na jaren van stilstand in verval geraakt. De schoorsteen, die onderdeel uitmaakte van het vroegere ketelhuis met stoommachine, werd in 1920 gebouwd. Sinds enkele jaren was het bovenste deel met de kop van de schoorsteen wegens bouwvalligheid gesloopt. Het restant van de schoorsteen werd op initiatief van de buurman van de fabriek, Frank Willems, gered van de ondergang. Het oude fabriekscomplex moest in mei dit jaar wijken voor een appartementencomplex.

De bouwcombinatie gaf Frank Willems toestemming om de 10 meter hoge schoorsteen te verplaatsen naar zijn eigen tuin. Op 13 mei was het zover: met een grote kraan werd de gestabiliseerde schoorsteen verwijderd van het fabrieksterrein en verplaatst naar de tuin van Frank Willems. Hij zal de schoorsteen in eigen beheer laten restaureren.

Zaltbommel

De honderd jaar oude schoorsteen van de voormalige stoomwasserij aan de Waalkade is afgelopen zomer gerestaureerd. De schoorsteen is een laatste restant van de waterij, die in 1900 werd opgericht door wijnhandelaar A. van Anrooij en J. de Vries. In de jaren negentig werden de oude gebouwen van de waterij ingrijpend verbouwd, met behoud van de oude schoorsteen. Bij de restauratie is het bovenste deel van de 25 meter hoge schoorsteen opnieuw gemetseld en voor de stabiliteit zijn stalen trekbanden rond de schoorsteen aangebracht.